

Реалізація основних напрямів виховної діяльності

Виховна діяльність є обов'язковим компонентом навчальних, суспільних, безпекових процесів в закладах освіти, а також національного спротиву російській агресії. Ключовими орієнтирами цього навчального року є виховання молодого покоління на засадах патріотизму, громадянської відповідальності, поваги до національної культури, мови, символів; психологічну підтримку учнів; підвищення рівня розуміння інтеграційних процесів України в Європейський Союз; забезпечення захисту та дотримання прав дитини в умовах збройного конфлікту; протидії російській дезінформації.

Виховний потенціал закладу освіти повинен забезпечити єдиний підхід до створення безпечного, інклюзивного й дружнього освітнього середовища, у якому кожна дитина, незалежно від віку, статі, стану здоров'я, інвалідності, етнічного походження, мови спілкування чи інших ознак, почувається прийнятою, почутою та має рівні можливості для навчання, розвитку й самореалізації.

Створення безпечного освітнього простору та формування навичок безпечної поведінки

В умовах воєнного стану знання про дії під час повітряних тривог, евакуації та надання першої допомоги стали життєво необхідними.

З метою підвищення стресостійкості та адаптації до навчання необхідно забезпечувати психологічну підтримку, особливо дітей внутрішньо переміщених осіб, проводити тренінги з безпеки для педагогів та учнів, години спілкування щодо збереження власної продуктивності, покращення ментального здоров'я, формування життєстійкості, цивільного захисту, безпеки життєдіяльності та формування здорового способу життя.

Рекомендуємо у закладах освіти: проводити практичні тренування та відпрацювання навичок надання першої домедичної допомоги, дій під час обстрілів та евакуації, поводження під час виявлення вибухонебезпечних предметів, уламків дронів та безпілотних літальних апаратів; створювати уявні ситуації, які імітують небезпечні події, і вправлятися у правильній реакції, залучаючи представників Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національної поліції України, медиків, спеціалістів з мінної безпеки, військових.

У співпраці з органами учнівського та батьківського самоврядування рекомендуємо надавати рекомендації батькам щодо правил безпеки вдома та у закладі освіти; підтримки дітей у стресових ситуаціях. Важливо залучати батьків до спільних тренувань.

Національно-патріотичне виховання

На виконання Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» затверджена Державна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року. Програма враховує напрями, цілі, основні завдання, а також очікувані результати, визначені Стратегією утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року.

В рамках реалізації вищезгаданих документів заклади освіти забезпечують національно-патріотичне, військово-патріотичне виховання та громадянську освіту здобувачів освіти; реалізують проекти у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, сприяють реалізації таких проектів іншими суб'єктами освітньої діяльності; залучають ветеранів війни до заходів національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання та реалізації проектів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Для активізації військово-патріотичного напрямку у січні 2026 року на пленарному засіданні п'ятдесятої позачергової сесії Полтавської обласної ради затверджена «Програма військово-патріотичного виховання у системі освіти Полтавщини на 2026–2028 роки» (рішення від 30 січня 2026 року № 1109).
<https://oblrada-pl.gov.ua/doc/doc/4828>

У «Програмі військово-патріотичного виховання у системі освіти Полтавщини на 2026–2028 роки» визначені напрями діяльності та заходи обласного рівня. Рекомендуємо для її реалізації розробити колективні підходи щодо участі в обласних турнірах, фестивалях, іграх, змаганнях, таборуваннях та вишколах:

- обласному військово-польовому вишколі «Шляхами Героїв Крут»;
- відкритому обласному турнірі зі стрілецької підготовки;
- обласному етапі дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»);
- обласному військово-патріотичному таборі «Юний десантник»;
- обласній військово-патріотичній грі «Петлюрівський вишкіл»;
- обласному турнірі з військовоприкладних видів підготовки імені Олександра Коваленка («Підкова»);
- обласному фестивалі повітряної робототехніки імені Юліана Матвійчука.

Окремий розділ «Програми військово-патріотичного виховання у системі освіти Полтавщини на 2026–2028 роки», виділено стипендіальним конкурсам, що проводяться з метою увічнення подій Революції Гідності, вшанування загиблих

захисників України, підтримки патріотичних активностей дітей та молоді:

- конкурс на отримання стипендії імені Героя Небесної Сотні Героя України Ігоря Сердюка для учнів, студентів і молодих учених Полтавщини (заснована на честь Героя Небесної Сотні Героя України Ігоря Сердюка, прапорonoсця дев'ятої Сотні Самооборони, активіста Євромайдану, який загинув під час Революції Гідності);
- конкурс на отримання стипендії імені Героя України Андрія Конопльова для учнів, студентів (курсантів) закладів освіти Полтавщини (заснована на честь Героя України Андрія Конопльова, старшого сержанту Збройних Сил України, який загинув, захищаючи нашу країну від російської агресії);
- конкурс на отримання стипендії імені Дмитра Пругла для учнів ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою Полтавщини (заснована на честь загиблого захисника України полтавця Дмитра Пругла, військовослужбовця спецпідрозділу «Азов» Національної гвардії України, учасника антитерористичної операції та Операції об'єднаних сил на Сході України, який загинув, захищаючи нашу країну від російської агресії).

Учасниками конкурсів є учні, студенти та молоді учені, які активно займаються громадською, національно-патріотичною, волонтерською та самоврядною діяльністю.

Інформаційні матеріали щодо проведення стипендіальних конкурсів у 2026 році розміщено на сайті Полтавської академії неперервної освіти ім. М.В. Остроградського на головній сторінці у розділі «Корисна інформація» у банерах «Стипендія імені Героя Небесної Сотні Героя України Ігоря Сердюка», «Стипендія імені Героя України Андрія Конопльова», «Стипендія імені Дмитра Пругла» та на сайтах Департаменту освіти і науки Полтавської обласної військової адміністрації, Полтавської обласної ради. (Конкретизовано: *положення про стипендії, учасники конкурсів*: здобувачі освіти 7-11(12) класів закладів загальної середньої, професійної освіти, закладів фахової передвищої та вищої освіти, молоді вчені фахової передвищої та вищої освіти, наукових установ Полтавської області, *умови подання*: шляхом самовисування або за поданням керівника закладу освіти, наукової установи, *терміни*: до 10 жовтня на стипендію імені Героя Небесної Сотні Героя України Ігоря Сердюка ;до 15 жовтня на стипендію імені Героя України Андрія Конопльова; до 15 листопада на стипендію імені Дмитра Пругла).

Такі заходи поєднують в собі вшанування Героїв України та розвиток національно-патріотичного і військово-патріотичного потенціалу дітей та молоді.

У закладах освіти рекомендуємо проводити інтерактивні заходи, які сприяють вихованню у підростаючого покоління патріотизму, національної самосвідомості і

любові до Батьківщини, вивченню культури й традицій українського народу, героїчної історії минулого та сьогодення, вдячного ставлення до Збройних Сил України, відзначення подвигів ветеранів війни, вшанування загиблих Захисників і Захисниць України.

Теми та формати заходів доцільно обговорити з дітьми та батьківською громадськістю у співпраці з волонтерами, громадсько активними діячами та представниками органів виконавчої влади. Під час проведення заходів використовуйте сучасні технології: соціальні мережі та онлайн-опитування для анонсування та проведення заходів, мультимедійні презентації, відео, інтерактивні дошки, онлайн зустрічі.

Для проведення заходів, присвячених пам'ятним та святковим датам, рекомендуємо використовувати інформаційні матеріали Українського інституту національної пам'яті. <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam>

Важливо проводити зустрічі з військовослужбовцями, волонтерами, родинами загиблих, організовувати роботу шкільних меморіальних куточків та проводити загальнонаціональну хвилину мовчання.

З метою формування у дітей та молоді активної життєвої та громадянської позиції, здатності брати участь у житті суспільства у листопаді 2026 року відбудуться обласні змагання інтелектуальної гри «Дебати–2026» для школярів 9-11 класів за Всесвітнім форматом шкільних дебатів. Обласні учнівські змагання проводяться в очній формі та складаються з двох турів. Для проведення I туру між командами закладів загальної середньої та позашкільної освіти району (міста, об'єднаної територіальної громади) рекомендуємо використовувати інформаційні матеріали на сайті Полтавської академії неперервної освіти ім. М.В. Остроградського. <https://surl.lu/cciykp>

Формуванню активної громадянської позиції учнів сприяє залучення до волонтерської діяльності. Доцільним буде проведення Всеукраїнського уроку волонтерства. <https://volunteer.country/projects/school-lesson> Це сприятиме створенню ефективного освітнього середовища, що підтримуватиме патріотичні цінності та забезпечуватиме всебічний розвиток учнів.

**Запобігання та протидія насильству та жорстокому поводженню з дітьми,
домашньому насильству, насильству за ознакою статі,
булінгу (цькування), мобінгу (цькування)**

Системність та партнерська взаємодія психологічної служби, соціальних педагогів та педагогів закладу освіти повинна стати основою обізнаності всіх учасників освітнього процесу щодо профілактичних заходів та алгоритмів

реагування з питань запобігання та протидії насильству та жорстокому поводженню з дітьми, домашньому насильству, насильству за ознакою статі, булінгу (цькування), мобінгу (цькування).

Рекомендуємо запланувати проведення заходів протягом навчального року для дітей початкової школи з акцентом на емпатію, розпізнавання емоцій та правила дружби; для дітей основної школи з акцентом на лідерство, межах особистості, протидії тиску компанії та кібербулінг; для підлітків старшої школи з акцентом на правову відповідальність, медіацію та розвиток емоційного інтелекту.

Для ефективної співпраці та партнерства рекомендуємо залучати органи учнівського та батьківського самоврядування.

Формування правової культури учнів та захист від деструктивних суспільних впливів

В умовах сьогодення питання правової культури та захисту дітей від кримінальних та деструктивних ризиків набуває особливої гостроти. Війна, інформаційний тиск, соціальна нестабільність та соціальна ізоляція дітей, викликана онлайн-навчанням, створюють середовище підвищеної вразливості, яким активно користуються ворожі структури. Під час війни країною-агресором активно застосовується метод використання дітей у збройному конфлікті, що має вигляд підбурення громадян України до вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, зокрема малолітніх та неповнолітніх осіб, які спрямовані на дестабілізацію ситуації в країні. Серед найпоширеніших способів - залучення підлітків до злочинної діяльності через психологічний тиск, маніпуляцію та фінансові винагороди.

Міністерство освіти і науки України спільно з представниками ювенальної превенції та служби освітньої безпеки Національної поліції, а також Служби безпеки України постійно проводять інформаційну кампанію, спрямовану на підвищення обізнаності дітей щодо загрози вербування з боку ворожих спецслужб. Національний онлайн-урок для підлітків став однією з ключових активностей цієї кампанії.

Рекомендовано переглянути, в межах інформаційної кампанії, спрямованої на протидію вербуванню підлітків, та обговорити з дітьми та їх батьками (законними представниками) онлайн-урок від Міністерства освіти і науки України, Національної поліції та Служби безпеки України «Як не потрапити «на гачок» російських спецслужб» - відео за покликанням:

<https://youtu.be/Cb6oDN9Ha5g?si=Vnew6bI5nI1dG6k2>

Важливо пояснили підліткам, як розпізнати загрозу та як діяти, якщо російські

спецслужби намагаються їх завербувати та втягнути в підпали, диверсії чи теракти.

Серед рекомендованих дій:

- зателефонувати за номером 102;
- написати у [чат-бот](#) СБУ «Спали» ФСБешника» або зателефонувати на гарячу лінію: 0-800-501-482;
- повідомити представника служби освітньої безпеки (якщо такий є в школі) чи ювенальної превенції.

Під час позанавчальної діяльності зростає ризик небезпечних розваг серед підлітків, зокрема зачепінгу – чіпляння за зовнішні частини потягів або поїздки на дахах вагонів заради фото, відео чи «екстремального» контенту для соцмереж. Особливо небезпечно те, що контактна мережа залізниці може вразити струмом навіть без дотику. Напруга в ній сягає 27500 вольт – це у 125 разів більше, ніж у звичайній домашній розетці. Удар струмом на залізниці може призвести до важких опіків, ампутацій, ураження внутрішніх органів, довічної інвалідності, смерті.

Через популярність відео про зачепінг у соцмережах підлітки часто не усвідомлюють реальних наслідків таких дій і сприймають це як «екстремальну розвагу» або спосіб привернути увагу.

У зв'язку з цим батьків, педагогів та всіх дорослих закликають:

- поговорити з дітьми про смертельну небезпеку зачепінгу;
- пояснити, що контактна мережа може вбити навіть на відстані;
- звертати увагу на контент, який дивляться та поширюють підлітки;
- нагадати, що жодне відео чи фото не варті здоров'я або життя.

Для привернення уваги до проблеми та попередження надзвичайних подій за участю дітей рекомендовано поширити зазначену інформацію шляхом розміщення її на офіційних веб-сайтах закладів освіти, а також переглянути разом з дітьми спеціальний анімаційний ролик про небезпеку зачепінгу, з подальшим обговоренням правил поведінки на об'єктах залізниці та можливих небезпечних наслідків.

Ознайомитися з відео можна за покликанням:

Горизонтальна версія - https://drive.google.com/file/d/1dH1tqFvND-kL92js0Xb-rZIm9D0q5Dch/view?usp=share_link.

Вертикальна версія (для соцмереж) -

https://drive.google.com/file/d/1vCi5lZShu2vfqol0LQn_rv5z82pPT55r/view?usp=share_link.

Міністерство освіти і науки України дає рекомендації також батькам й освітянам:

- формуйте довірливі стосунки з дитиною з раннього віку;

- обговорюйте правила безпеки в інтернеті;
 - навчайте правилам щодо спілкування з незнайомцями;
 - пояснюйте, що «легкі гроші» можуть мати серйозні наслідки;
 - підвищуйте рівень медіаграмотності та правової свідомості дітей;
- роз'яснюйте дитині, що з будь-якою ситуацією вона може звернутися за допомогою до безпечного дорослого.

Для планування правовиховної роботи у закладі освіти рекомендуємо враховувати Національну стратегію захисту прав дитини у сфері юстиції на 2025–2028 роки, ухвалену Кабінетом Міністрів України. Мета стратегії - узгодити українську систему правосуддя щодо дітей із міжнародними стандартами, зокрема Конвенцією ООН про права дитини, стратегічними документами Ради Європи та рекомендаціями Комітету ООН з прав дитини. Уряд також затвердив операційний план реалізації стратегії на 2025–2028 роки. Основні цілі стратегії:

- захист прав дітей під час війни - документування та розслідування воєнних злочинів проти дітей, підтримка тих, хто виїхав за кордон;
- реформа кримінальної юстиції - гарантії для дітей-свідків, потерпілих або тих, хто перебуває у конфлікті із законом;
- протидія насильству - міжвідомча взаємодія, психологічна підтримка дітей у складних обставинах;
- захист прав у цивільних справах - спеціалізація суддів у сімейних справах, супровід дитини психологом;
- цифрова безпека - запобігання експлуатації в Інтернеті, цифрова грамотність;
- профілактика правопорушень - розвиток превентивних програм і доступу до соціальних послуг у громадах.

План дій з реалізації стратегії передбачає:

- законодавчі ініціативи щодо врахування інтересів дітей, постраждалих від війни;
- запровадження правосуддя «дружнього до дитини»;
- вдосконалення збору даних про дітей у контакті з правосуддям;
- обов'язкова участь захисника та представника дитини з перших етапів провадження;
- розвиток відновного правосуддя для неповнолітніх.

Із метою розвитку демократичного середовища в школах та посилення захисту прав дітей у Полтавській області з січня 2025 року впроваджується пілотний проєкт «Шкільний Омбудсман у закладах загальної середньої освіти» (наказ Департаменту освіти і науки Полтавської обласної військової адміністрації від 24.01.2025 № 33).

Запровадження інституту шкільного омбудсмана є частиною Національної стратегії, спрямованої на демократизацію освітнього процесу, розвиток учнівського самоврядування та забезпечення прав і свобод учасників освітнього процесу, насамперед учнів. Це відповідає загальнонаціональним тенденціям у реформуванні освіти та принципам Нової української школи.

Шкільним омбудсманом є учень старших класів, якого обирають самі ж школярі. Це підкреслює принцип - учні для учнів та посилює відчуття відповідальності й довіри. Шкільний омбудсман є незалежним і має повноваження захищати права дітей. Важливо, що будь-які учасники освітнього процесу не мають втручатися і перешкоджати його діяльності. Це забезпечує його об'єктивність та ефективність.

Проект «Шкільний омбудсман» на Полтавщині є ініціативою, що посилює захист прав дітей та сприяє створенню здорового та безпечного освітнього середовища.

Профорієнтаційна робота та кар'єрне консультування

У контексті реформи «Нова українська школа» розвиток ключових компетентностей та вмінь, необхідних для життєстійкості, усвідомленого вибору подальшого навчання, професії, успішної самореалізації здобувачів освіти в умовах невизначеності активізує питання раннього ознайомлення у закладі освіти з професіями та інтеграції професійної орієнтації на рівні початкової і базової школи, що дасть можливість у випускних класах слідувати усвідомленому підходу до вибору професії.

Сучасні заклади повної загальної освіти потребують оновлення системи професійної орієнтації та кар'єрного консультування, забезпечення наступності профорієнтаційних активностей на всіх рівнях освіти; вдосконалення інструментів та механізмів впровадження профорієнтації та кар'єрного консультування щодо наближення їх до стандартів Європейського Союзу; проведення комплексної інформаційної кампанії щодо важливості та можливостей професійної орієнтації на всіх рівнях освіти.

Рекомендуємо ознайомитися та взяти до уваги при плануванні роботи з професійної орієнтації та кар'єрного консультування Концепцію професійної орієнтації та кар'єрного консультування у системі освіти України на 2025–2030 роки, затвердженої наказом Міністерством освіти і науки України від 24.11.2025 №1541 ([Наказ МОН 1541](#)), та план її реалізації.

Метою є створення доступної та системної профорієнтації у формальній освіті для розвитку людського капіталу.

Основні завдання та цілі:

- інтеграція профорієнтації на всіх рівнях освіти (від дошкілля до вишів);
- подолання фрагментарності та хаотичності у школах;
- посилення співпраці закладів освіти з реабілітаційними центрами та роботодавцями;
- допомога учням в усвідомленому виборі профілю навчання й кар'єрного шляху.

Окрім того, наказом Міністерства освіти і науки України від 21.05.2026 №819 затверджено перелік модельних навчальних програм для закладів загальної середньої освіти, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», до якого включена «Модельна навчальна програма курсу за вибором «Професії» для учнів та учениць 8-9 класів закладів загальної середньої освіти».

Оптимізація безпечного освітнього середовища

Сучасна українська школа функціонує в умовах безпрецедентних викликів. Хронічний стрес, повітряні тривоги, досвід внутрішнього переміщення та соціальна ізоляція безпосередньо впливають на когнітивну сферу та емоційний стан учнів. Організація освітнього простору сьогодні перестала бути лише питанням естетики чи ергономіки. Вона є базовою умовою безпеки та фундаментом для відновлення ресурсу дитини.

Фізичне середовище класу діє на нервову систему дитини безперервно. Оптимізація простору базується на трьох принципах: гнучкість, інклюзивність, зниження сенсорного навантаження.

Для того щоб інтеграція дитини вразливої категорії (дитина з особливими освітніми потребами, дитина, яка пережила втрату, дитина внутрішньо переміщених осіб) була успішною, педагог має діяти проактивно за таким алгоритмом:

1. Попередня робота (підготовка)
2. Безпечний старт
3. Фокус на сильних сторонах
4. Моніторинг

Вчитель не замінює психолога, але діє за міжнародним протоколом першої психологічної допомоги:

Дивитися - оцінити безпеку, помітити дитину в стані кризи.

Слухати - підійти, заспокоїти, вислухати без осуду та тиску.

Зв'язувати - допомогти отримати базову допомогу, зв'язатися з батьками/психологом.

Підтримка має бути саме у формі створення передбачуваного середовища. Компенсація освітніх втрат рекомендовано здійснювати шляхом використання мікронавчання (короткі блоки інформації), зниження фокусу на оцінках, пріоритет психоемоційного стану над темпом викладання програми.

Педагог не може стати джерелом безпеки для дітей, якщо сам перебуває в стані виснаження. Тому з метою недопущення емоційного вигорання важливо вміло використовувати інструменти самодопомоги, регулярно відстежувати свій психоемоційний стан та наявність ресурсу, знати техніки на власне екологічне розвантаження та застосовувати техніки швидкого відновлення.

Оптимізація освітнього простору - це про створення середовища, де кожна дитина відчуває себе безпечно, прийнятою та цінною, а педагог зберігає свій ресурс для підтримки інших.

Організація роботи з батьками в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану робота з батьками в закладах освіти має бути особливо емпатичною, гнучкою, інформативною та спрямованою на підтримку як дітей, так і їхніх родин. Батьки перебувають у стані підвищеної тривоги, невизначеності та стресу, тому комунікація з ними потребує особливої уваги.

Серед ключових напрямів роботи з батьківською громадськістю:

- безпека та захист;
- психологічна підтримка;
- забезпечення координації з місцевими громадами та волонтерськими організаціями щодо допомоги сім'ям;
- гнучкість та адаптивність щодо пояснення особливостей організації освітнього процесу;
- індивідуальний підхід, що враховує розуміння унікальних обставин кожної родини (сім'я внутрішньо переміщених осіб, перебування батьків на фронті, відсутність стабільного зв'язку тощо);
- ефективна комунікація з використанням різноманітних каналів зв'язку через батьківські чати (Viber, Telegram), електронну пошту, телефонні дзвінки, офіційні оголошення на сайті закладу освіти/відділу освіти, інформаційні стенди;
- регулярність забезпечення постійного зворотного зв'язку.

Батьки є ключовими союзниками педагога. Робота з ними має відбуватися на засадах педагогіки партнерства у формі тематичних зустрічей-практикумів (інтерактивні тренінги/форуми).

Важливо формувати єдиний вектор цінностей: правила поваги, які декларуються в закладі освіти, мають підтримуватися і вдома. Якщо виникає

конфлікт, педагог має залучати батьків як партнерів у пошуку виходу з кризової ситуації.

Для ефективної співпраці та партнерства рекомендуємо залучати різні органи батьківського самоврядування до обговорення важливих питань організації допомоги та підтримки; проводити спільні заходи з питань психологічної стійкості, підтримки дітей під час війни, організації безпечного дозвілля та залучати батьків-волонтерів до волонтерської діяльності на користь закладу освіти та громади.

Організація роботи з батьками в умовах воєнного стану - це не просто виконання функцій, а створення спільноти довіри та підтримки, яка допоможе зберегти стабільність освітнього процесу.

*Ольга КРАСНИЦЬКА, Ірина МОСКАЛЕНКО,
методисти відділу виховної роботи та розвитку
цінностей Полтавської академії неперервної освіти
ім. М.В. Остроградського*